

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

คลัสเตอร์ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความรู้ กับการพัฒนานวัตกรรมของสถานประกอบการ

ในอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปของไทย

Industrial Clustering, Knowledge Interaction, and Innovation in Thailand's Food
Processing Industry

โดย

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาควงมิ ทิพคุณ

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากกองทุนวิจัยวิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ประเภททุนงานวิจัยเดี่ยว ปีงบประมาณ 2558

พ.ศ. 2563

คลัสเตอร์ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความรู้ กับการพัฒนานวัตกรรมของสถานประกอบการ ในอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปของไทย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “คลัสเตอร์ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความรู้ กับการพัฒนานวัตกรรมของสถานประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารแปรรูปของไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของคลัสเตอร์อุตสาหกรรมและปฏิสัมพันธ์ในเชิงความรู้ต่อการพัฒนานวัตกรรมของสถานประกอบการในอุตสาหกรรมอาหารของไทย นอกจากนี้ยัง ศึกษาบทบาทของตัวแสดงต่างๆ (บริษัท คู่แข่ง ซัพพลายเออร์ ลูกค้า มหาวิทยาลัย/สถาบันวิจัยสาธารณะ และหน่วยงานของรัฐ) ต่อการพัฒนานวัตกรรมของสถานประกอบการ

ข้อมูลสำหรับการวิเคราะห์มาจากการสำรวจด้วยแบบสอบถามทางไปรษณีย์ ซึ่งสถานประกอบการอาหารแปรรูปกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 299 แห่ง และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกสถานประกอบการที่มีนวัตกรรม 15 แห่งในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล ซึ่งเป็นเขตคลัสเตอร์อุตสาหกรรมอาหารแปรรูปที่ใหญ่ที่สุดของประเทศไทย การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจทำโดยใช้สถิติแบบ Negative Binomial Regression กับตัวแปรตามที่เป็นจำนวนผลิตภัณฑ์ใหม่และจำนวนผลิตภัณฑ์ที่มีการปรับปรุงอย่างมีนัยยะสำคัญ และสถิติแบบ Binary Logistic Regression กับตัวแปรตามที่มีสองค่าว่าสถานประกอบการได้ทำนวัตกรรมกระบวนกรหรือไม่ สำหรับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกนั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาและเชื่อมโยงข้อมูลเข้ากับกรอบแนวคิดและผลวิเคราะห์ในเชิงปริมาณ เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของตัวแสดงที่เป็นแหล่งความรู้ในการพัฒนานวัตกรรมของสถานประกอบการอาหารแปรรูปให้ได้ลึกซึ้งมากขึ้น

ผลการวิเคราะห์พบว่าปฏิสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยนความรู้กับตัวแสดงในภาคอุตสาหกรรม (ลูกค้า ซัพพลายเออร์ และคู่แข่ง) ที่ตั้งอยู่ในท้องถิ่นเดียวกันกับสถานประกอบการ (พื้นที่ไม่เกิน 150 กิโลเมตรจากสถานประกอบการ) ไม่ได้ส่งผลดีเท่าที่ควรต่อการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ของสถานประกอบการ แต่ปฏิสัมพันธ์กับตัวแสดงภายนอกท้องถิ่นมีผลต่อการพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์มากกว่า ซึ่งอาจบ่งชี้ว่าข้อมูลความรู้ที่แพร่กระจายในคลัสเตอร์อุตสาหกรรมอาหารอาจจะไม่ได้เป็นข้อมูลความรู้ใหม่มากนัก การหาข้อมูลความรู้จากคู่แข่ง ซัพพลายเออร์ และลูกค้าภายนอกคลัสเตอร์อาจมีความจำเป็นต่อการทำนวัตกรรมผลิตภัณฑ์มากกว่า อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า การปฏิสัมพันธ์แลกเปลี่ยนความรู้กับมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยสาธารณะในท้องถิ่น มีส่วนช่วยปรับปรุงสายผลิตภัณฑ์เดิมให้มีคุณภาพและมีความสามารถในการแข่งขันมากขึ้น นอกจากนี้ ปฏิสัมพันธ์กับหน่วยงานของรัฐในท้องถิ่นยังทำให้สถานประกอบการมีข้อมูลสำหรับการพัฒนานวัตกรรมกระบวนกรได้มากขึ้น ดังนั้น ยุทธศาสตร์คลัสเตอร์อุตสาหกรรมอาจจะต้องเน้นเสริมสร้างบทบาทที่ขาดหายไปของตัวแสดงบางตัวในคลัสเตอร์ให้สามารถเป็นแหล่งความรู้ที่มีศักยภาพสำหรับการพัฒนานวัตกรรมของคลัสเตอร์โดยรวม

คำสำคัญ: คลัสเตอร์ ปฏิสัมพันธ์ในเชิงความรู้ นวัตกรรม อุตสาหกรรมอาหารแปรรูป

Industrial Clustering, Knowledge Interaction, and Innovation in Thailand's Food Processing Industry

Abstract

The research entitled "industrial clustering, knowledge interaction, and innovation in Thailand's Food Processing Industry" aims at investigating the effects of industrial clustering and knowledge interactions with knowledge actors (i.e. competitors, suppliers, clients, universities and public research organization, and governmental agencies) on Thai food-processing establishments' innovations.

The data for analysis in this research stems from the questionnaire-based postal survey of 299 sample food-processing establishments and in-depth interviews with 15 innovated firms located in the Bangkok Metropolitan Region, which is a largest food-processing cluster in Thailand. The negative binomial regression is employed for the analysis of "product innovations" where the response variables are the numbers of newly developed products and significantly modified products. For the analysis of the response variable "process innovation", which is measured as a binary variable indicating whether establishments have had process innovation in the past three years, the binary logistic regression is employed. Information from in-depth interviews is also analyzed using content analysis and linked with the conceptual framework and findings from the quantitative analysis to deepen the understanding of the roles of knowledge actors on establishments' innovation process.

It is found that knowledge interactions with industrial knowledge actors (clients, suppliers, and competitors) located in the same locality with food-processing establishments are not significant for establishments' innovativeness. But knowledge interactions with non-local industrial actors are essential for the new product development of establishments. These findings imply that knowledge spillovers within the cluster may not be new knowledge that is vital for the development of innovations. To develop new products, food-processing establishments may need to source knowledge from industrial actors outside their cluster. Knowledge interaction with local universities has a positive impact on the modification and improvement of existing product lines. Knowledge interaction with local governmental agencies is also vital for establishments' process innovation. The findings from this research imply that

the industrial cluster strategy should be equipped with strengthening the roles of local knowledge actors so that they can serve as effective knowledge sources for innovations.

Keywords: Clusters, Knowledge Interaction, Innovation, Food-processing Industry